

VINDOBONA: O EXPERIENȚĂ CULTURALĂ

Olimpia BERCA

Cu peste zece ani în urmă, profesorul Ștefan Munteanu, autor al unui număr important de lucrări de referință (*Stil și expresivitate poetică*, 1972, Premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al Academiei Române; *Istoria limbii române literare*, 1978, 1983; *Limba română artistică*, 1981; *Introducere în stilistica operei literare*, 1995; *Studii de lingvistică și stilistică*, 1998; *Cuvânt și cultură*, 2000), publica o carte oarecum surprinzătoare – *Scrisori vieneze*. Un imbold, până atunci ascuns cu grijă, dar intuit, desigur, de cei care-i cunoșteau scrisul, îl face pe cercetătorul iubitor al afirmațiilor exacte despre știința limbajului să-și elibereze condeiul și, cu voluptate, cu bucuria trăirii neîngrădite, să-și noteze și să-și publice gândurile, pe care episodul unui lectorat la Viena i le-a prilejuit. *Scrisori vieneze*, jurnalul acestei experiențe culturale, apare, într-o primă variantă, în 1992, la Editura de Vest. Dar iată că autorul revine și își tipărește, în 2002, la Editura Mirton, mai vechile pagini, sub titlul *Scrisori din Vindobona*, într-o schemă „restructurată și revizuită”, dovedind, nu doar prin insistență, ci și prin formula nou-adoptată, că e irezistibil atras și de această postură. Comentatorul faptului literar-estetic devine creator de text literar, cercetătorul se transformă în prozator. Interesat, în calitatea sa de savant, de structurile artistice ale limbii române, profesorul se arată, deopotrivă, atras de un test, inedit pentru sfera sa de preocupări: acela de a pune la încercare limbajul în jocul propriului demers creator.

Propunându-și să consemneze cele mai importante întâmplări trăite în anii vienezi (*Scrisori vieneze*), profesorul Ștefan Munteanu constată că ceea ce a notat nu cuprinde întreaga scală a evenimentelor - nu a celor concrete, iscate de contactul nemijlocit cu o cultură mare, cu un oraș fascinant, cu oameni și locuri, ci a *evenimentelor sufletești*, pe care această apropiere le-a declanșat. Reluând „scrisorile”, semnatarul se transformă treptat dintr-un observator inteligent și atent într-un prozator, sedus de rezonanțe, atent la mișcările subtile ale sentimentelor, la combinatoria imprezibilă a memoriei. Căci, dacă *Scrisorile vieneze* sunt încă ecoul impresiilor, consemnarea unui șir de date (legate de înfățișarea aceluși spațiu, de arhitectura clădirilor, de istoria orașului, de trepidațiile vieții lui culturale), *Scrisori din Vindobona* reprezintă mai mult: asumarea acestor impresii, transformarea lor din act de cunoaștere într-unul de creație. Lumea pe care Viena o oferă eruditului dascăl se asociază propriei sale lumi, experienței sale biografice, celei de om al literelor și al culturii, pentru a configura universul unui text, ce nu mai este nici jurnal, nici epistolă, ci *o poveste*, un examen de viață. Nu întâmplător titlul cărții (în cea de a doua ediție) se restrânge, schimbându-se dintr-un simplu semn denominativ într-unul conotat: „scrisorile” din *Viena* devin „scrisori” din *Vindobona*. De ce numele roman, antic, al actualului oraș austriac modern? Mai întâi, pentru că aici se află *sâmburele*, nucleul, cetatea din Altwien, pe ruinele căreia, din bătrâna Vindobona, s-a ridicat strălucita capitală de azi. Apoi, aici, ni se spune, Marc Aureliu, „împăratul filozof”, și-a scris, în răgazurile pe care războaiele i le-au lăsat, „jurnalul”, intitulat *Către sine însuși*. Amănuntul din urmă, reținut de autor și așezat la începutul volumului, mi se pare la fel de semnificativ ca și schimbarea titlului, pentru că dezvăluie tâlcul parcursului vienez, revăzut și, în parte, resemantizat. Vorbind despre Viena, naratorul vorbește, cum ziceam, despre sine. Biografia orașului

devine treptat propria-i biografie. Cutreierându-i străzile, contemplându-i clădirile, descoperindu-i secretele, Ștefan Munteanu se descoperă, își regăsește copilăria, anii de formație, studenția, lecturile, meditațiile, cu un cuvânt se *găsește pe sine*. Prin jocul subtil al unor oglinzi de refracție, povestea Vienei, privită dinspre străvechea Vindobona, este povestea omului care scrie despre ea.

Cartea oferă cititorului foarte multă informație și relevă vocația enciclopedică a profesorului Ștefan Munteanu. Date despre edificiile și instituțiile importante ale burgului austriac, despre urmele românilor, aduși de nevoile evenimentelor istorice ori atrași de dorința de a-și întregi și desăvârși cunoștințele, se împletesc cu descrierea ansamblurilor moderne (magazine, piețe), cu fulgurante portrete ale unor oameni întâlniți întâmplător, pe stradă, la reuniunile de protocol, pe sălile Universității, cu evocarea unor prietenii. Din însemnările vii, străbătute de simțul fin al ironiei ori de nobila detașare a celui care cunoaște multe, aflăm o sumedenie de lucruri, nu numai despre urmașa Vindobonei, ci și despre cei care au poposit cândva acolo, ori o locuiesc acum. De la colegii universitari, la lectorii altor țări și până la omul obișnuit de pe stradă, din piața de legume și fructe, din brutărie ori din tramvai, umanitatea evocată se mișcă, intră în dialog, cu o remarcabilă naturalețe. „Cronicarul” știe să construiască, din câteva tușe, fizionomii și personalități, sau să descrie atmosfera din două-trei linii fugare: o observație scurtă, dar necesară, un citat, reținerea unui tic verbal. În paralel, cu umor și cu aceeași capacitate plastică, povestitorul se autocaracterizează. În *Naschmarkt*, cea mai veche piață a cetății, unde se adăpostește, încărcat de vestigii „memorabile”, *Theater an der Wien*, o cunoaștem pe Frau Gertrude, cu salutul ei „suav și prelung” (*Grüss Gott!*) și cu mișcarea-tic, ce-o individualizează („aruncă, la intervale aproximativ egale, capul spre tavan, închizând ochii”). Impecabila curățenie, cultul ordinii aduc subit

în mintea autorului, printr-o foarte sugestivă aluzie, pe Dinicu Golescu. Ochiul atent observă nuanțele, stilisticianul strecoară o idee, o constatare (citând un foarte frumos pasaj din *Peregrinul transilvan* al lui Ion Codru Drăgușanu, notează: „Descrierile/.../au ca izvor/.../ceea ce s-ar putea numi o analogie *in absentia*”), plasează, alături de contemplare, comentariul unui fragment, al unei fraze, reținute pentru substanța ei, cum ar fi aceste cuvinte ale lui Cioran: „În așteptare se manifestă, se revelează esența timpului”.

Scrisori din Vindobona este o carte de învățătură, o carte erudită. Numai că autorul a prelucrat această mare cantitate de cunoștințe și a predat-o cititorului în pasta seducătoare a unor pagini de reverie romanescă. O seamă de strategii (pe unele le-am pomenit deja), printre care abolirea constrângerii cronologice și abandonarea narațiunii în voia mișcărilor senzorialilor sufletești, dar, mai ales, cufundarea în memorie, fixează scrierile în acest cadru. *Timpul* (cum dovedește și perspectiva din care autorul călătorește prin Viena zilelor noastre) e un personaj important al relației. Altul este *Memoria*. Ea, memoria, distribuie momentele în succesiunea unui lung șir de spații suprapuse. Ștefan Munteanu și-a compus volumul din rememorări. Narațiunea este aici *amintire*. Amintire a ceea ce a văzut și trăit cât a predat limba română în capitala austriacă, a ceea ce a trăit (în plan existențial și spiritual-cultural) până atunci.

În *Postfața* volumului, răspunzând impulsului de a se clarifica asupra „scrisorilor”, autorul notează, cu sentimentul eliberării, aceste reflecții pe marginea unui text al lui Theodor W. Adorno: „Mă refer la reflecțiile filozofului german cu privire la modalitatea de evocare a unor experiențe din trecut ce se întîlnesc cu trăirile prezentului, amestecându-se și continuându-se prin ele ca într-o narațiune ale cărei capitole sînt alcătuite din episoade aparent despărțite ca desfășurare în timp. Ele se leagă totuși unele de altele, venind din altă parte și de departe pentru a

se întregi sub semnul imprevizibil al unui destin reconstituit în imaginație – și aceasta din nevoia de a-și găsi și a-i da cursului vieții un sens existențial unitar prin regândirea și poate conversiunea lui în ceea ce subiectul ar fi dorit să fie.”

Cartea unui spirit clasic, echilibrat, a unui învățat în tainele stilisticii, *Scrisori din Vindobona* încântă nu numai prin densitatea conținutului, ci și prin limbajul fluent și bogat. Ea este un succes, deopotrivă al autorului și al Editurii Mirton, care, cum se vede din cuvintele de mulțumire ce-i sunt adresate, este sponsorul lucrării.

Paralela 45, martie 2004